

PAŃSTWO ŚREDNIE – POLSKA
STUDIA I SZKICE
TOM 1

Książki Wydawnictwa Tetragon

Seria „Żołnierze”

- Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 1: 1914–1916
Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 2: Sierpień 1916–1917
Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 3: Sierpień 1917–październik 1918
Teodor Cetys, *Z Warszawy do Warszawy. Zapiski cichociemnego*
Paweł Sztama, *General August Emil Fieldorf – biografia wojskowa*
Awigdor Kahalani, *Wyżyny odwagi*
Roman Starzyński, *Cztery lata wojny w służbie Komendanta. Przeżycia wojenne 1914–1918*
Erwin Rommel, *Piechota atakuje!*
Piotr Jaźwiński, *Koń, Koniak, Kobiety*
Maurice Gamelin, *Służyć*, t. 1
Józef Piłsudski, *Rok 1920*
Zygmunt Jatzczak, Krzysztof Schramm, *Niczego nie żałuję*
Grzegorz Cydzik, *Ułani, ulani...*

Seria „Monografie”

- Jarosław Centek, *Reichsheer ery Seeckta (1921–1926)*
Jarosław Centek, *Korpus Gwardii w bitwie pod Gorlicami*
Waldemar Rezmer, *Operacyjna służba sztabów Wojska Polskiego w 1939 roku*
Robert Citino, *Niemcy bronią się przed Polską. Ewolucja taktyki Blitzkriegu 1918–1939*
Przemysław Benken, *Ap Bac 1963*
Przemysław Benken, *Hamburger Hill 1969*
Emile Allehaut, *Walka piechoty. Studium ilustrowane konkretnymi wypadkami z wojny 1914–1918 roku*
William Balck, *Rozwoj taktyki w ciągu Wielkiej Wojny*
Frederic-Georges Herr, *Artyleria. Jaka była, jaka jest i jaka powinna być*
Pascal-Marie-Henri Lucas, *Rozwoj myśli taktycznej we Francji i w Niemczech podczas wojny 1914–1918 r.*
Giulio Douhet, *Panowanie w powietrzu. Przepuszczalne formy przyszłej wojny oraz ostatnie artykuły*
Kamil Anduła, *1. Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte*
Klemens Nussbaum, *Historia złudzenia. Żydzi w Armii Polskiej w ZSRR 1943–1945*
Łukasz Przybyło, *Doktryny wojenne. Historia i analiza*
Krzysztof Kubiak, Łukasz M. Nadolski, Paweł Przeździecki, Michał Przybylak, Łukasz Przybyło,
Merkawa – miecz Izraela
Krzysztof Kubiak, *Szwedzka broń pancerna 1920–1989. Organizacja, przegląd konstrukcji*
Krzysztof Kubiak, *Zamorskie wojny Portugalczyków 1960–1975*, tom 1 i 2
Martin van Creveld, *Żywiąc wojnę. Logistyka od Wallensteina do Pattona*
Martin van Creveld, *Dowodzenie na wojnie. Od Aleksandra do Szarona*
Martin van Creveld, *Siła bojowa. Wehrmacht i US Army w latach 1939–1945*
Igor Moraczewski, *Komandosi Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1942–1947*
Adam Przybylski, *Wojna Polska 1918–1921*
Juliusz S. Tym, *Pancerni i ulani generała Andersa. Broń pancerna i kawaleria pancerna Polskich Sił Zbrojnych na Środkowym Wschodzie i we Włoszech 1941–1946*
Juliusz S. Tym, *Szkolić... Doskonalić... Być w gotowości do...*
Polskie jednostki pancerne w Wielkiej Brytanii w latach 1943–1946
Juliusz S. Tym, *Najnowocześniejsza armia II Rzeczypospolitej. Rzecz o motoryzacji wojska Polskich Sił Zbrojnych*
Juliusz S. Tym, *Wielkopolska Brygada Kawalerii w kampanii 1939 roku*
Juliusz S. Tym, *Dzieje 7. pułku strzelców konnych Wielkopolskich*
Grzegorz Podruczny, *Twierdze z papieru. Fortyfikacje pruskie w latach 1786–1807*

PAŃSTWO ŚREDNIE
– POLSKA
STUDIA I SZKICE
TOM 1

TETRAGON

WARSZAWA

Recenzenci naukowi:
prof. dr hab. Jarosław Gryz
prof. dr hab. Hubert Królikowski

Redakcja:
Krzysztof Kubiak, Łukasz Przybyło

Współpraca redakcyjna i korekta:
Jolanta Wierzchowska

Projekt graficzny serii i okładki:
Teresa Oleszczuk

DTP:
Wanda Zawadzka

Copyright © 2022 by Tetragon Sp. z o.o.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Fotografia na stronie tytułowej: Panorama Warszawy (Qbolewicz/Wikipedia),

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.
kontakt@tetragon.com.pl
www.tetragon.com.pl

Druk i oprawa:
Print Group Sp. z o.o.
booksfactory.pl

ISBN 978-83-66687-27-1

Spis treści

Wprowadzenie	7
Przedmowa	9
<i>Bolesław Balcerowicz</i>	
Rozdział I. Polska: dylematy państwa średniego.	
Stan badań albo powody rejterady.	13
<i>Krzysztof Kubiak</i>	
Państwo średnie – konstrukt	16
Państwo średnie – fundament materialny	20
Państwo średnie – czynniki niematerialne	22
Polska jako państwo średnie	24
Podsumowanie	33
Rozdział II. Obronność państwa średniego.	37
<i>Łukasz Przybyło</i>	
Problemy z tworzeniem strategii	37
Czym jest strategia obronności?	39
Naród	40
Siły Zbrojne jako system	43
Państwo średnie (militarnie)	44
Siły Zbrojne RP po 1989 roku	48
Polski przemysł zbrojeniowy	53
Dyplomacja i sojusze	56
Strategia obronności państwa średniego (Polski)	58
Podsumowanie	62
Rozdział III. Demografia państwa średniego. Współczesne wyzwania dla Polski.	67
<i>Iwona Wrońska</i>	
Konsekwencje współczesnych zmian demograficznych	67
Trendy demograficzne w Polsce	70
Konsekwencje zmian demograficznych w Polsce	75
Łagodzenie skutków zmian demograficznych.	78
Wnioski	79

Rozdział IV. Ekonomiczne aspekty funkcjonowania państwa średniego	83
<i>Ignacy Morawski</i>	
Wstęp	83
Definicja	84
Znaczenie wielkości państwa – podejścia teoretyczne	87
Cechy klasyfikujące do pozycji państwa średniego	90
Optymalna polityka gospodarcza państwa średniego	92
Polska jako państwo średnie	95
Podsumowanie i rekomendacje.	97
Rozdział V. Polityka energetyczna państwa średniego	101
<i>Jakub Wiech</i>	
Rozdział VI. Bezpieczeństwo ideologiczne państwa średniego.	115
<i>Michał Przybylak</i>	
Bezpieczeństwo ideologiczne	116
Ideologia bezpieczeństwa w państwie średnim	120
Znaczenie bezpieczeństwa ideologicznego dla państwa średniego (Polski)	124
Podsumowanie.	131
Rozdział VII. Wykorzystywać okazje – perspektywa międzynarodowa	135
<i>Michał Lubina</i>	
Między <i>necessità</i> a <i>occasione</i> , czyli Machiavelli a sprawa polska.	136
Trzy cele na XXI wiek	137
Lepszej Unii nie będzie	138
Rosyjskie wyzwanie	141
Azjatycka przeszłość i przyszłość.	144
Pomiędzy szansami a koniecznością.	147
Rozdział VIII. O polskiej myśli strategicznej słów kilka.	151
<i>Juliusz S. Tym</i>	
Załącznik 1. „Strategia nie jest grą dla amatorów”, wywiad z profesorem Bolesławem Balcerowiczem (Raport WTO 2021, nr 4)	162
Posłowie	168
<i>Rajmund T. Andrzejczak</i>	

Wprowadzenie

Prace nad tomem, który zechcieliście Państwo otworzyć, rozpoczęły się kilkanaście miesięcy temu, a więc w warunkach, które określić można mianem „zupełnie innej rzeczywistości”. Był to okres dużej dynamiki zdarzeń, który jednak w porównaniu z czasem, jaki nastąpił po 24 lutego 2022 roku, zdawał się względnie stabilny i podatny, głównie w krótkiej perspektywie, na prognozy. Była to jednak tylko ułudą. Wojna w Ukrainie była drugą, w ciągu pokolenia, wielką klęską prognozyki międzynarodowej. Wszak jeszcze w latach 80. XX wieku znakomita większość ośrodków analitycznych gotowa była względnie eliminować fantastów rozważających upadek imperium sowieckiego. Pisano raczej o rozłożonej na dekady „konwergencji” obu systemów. Tymczasem 8 grudnia 1991 roku Borys Jelcyń, Leonid Krawczuk i Stanisław Szoszkiewicz podpisali porozumienie o rozwiązaniu Związku Sowieckiego. Trzydzieści lat później prawdopodobieństwo rozpętania wojny w Ukrainie szacowano na mniej niż 5 proc., zaś alarmistyczne tony raportu anglosaskich służb wywiadowczych powszechnie uznawano za element rozgrywki psychologicznej lub wręcz jankeskiego spisku.

Dwie wymienione spektakularne klęski podejmowanych przez ośrodki akademickie i gremia polityczne prób prognozowania przyszłości nie oznaczają, że należy zarzucić budowanie scenariuszy. Wręcz przeciwnie. Obowiązkiem – być może jednym z najważniejszych – jest wszak precyzyjne zdefiniowanie swoich interesów i ustawiczne analizowanie wcielania ich w życie w rozmaitych wariantach rozwoju wydarzeń. Tak pojmowana prognozyka, sprowadzona do próby wygenerowania swoistej „wiązki scenariuszy” (w której przeszłość jest linią, teraźniejszość punktem rozszczepienia, zaś przyszłość wielką ilością torów zdarzeń, o zróżnicowanym prawdopodobieństwie zaistnienia), uchronić może państwo przed podejmowaniem działań będących wyłącznie reakcją. Polityka międzynarodowa, zwłaszcza w wymiarze bezpieczeństwa, by była skuteczna, musi bowiem zawierać element kreatywny (o zakresie generalnie zgodnym z rzeczywistymi możliwościami państwa, a formatowanym przez jego interesy) oraz zdolność do wnoszenia korekt pod wpływem rozwoju zdarzeń.

Zbiór *Państwo średnie – Polska. Studia i szkice. Tom 1* służy wprowadzeniu nakreślonego wyżej sposobu rozumienia polityki do dyskursu publicznego. Naszą intencją jest przy tym wyrwanie się z kontrskutecznych już od dawna, lecz z wielkim wigorem wzmacnianych, ram myślenia trybalnego, sprowadzającego się do eksploracji resentymetu mocarstwowego z jednej, a utopii roztopienia polskości w magmie „zjednoczonej Europy” z drugiej strony. Obie ścieżki są intelektualnie proste, nie zawierają wielu wyzwań, a co najważniejsze, ułatwiają cementowanie elektoratów. Mają tylko jedną wadę.

Są gigantycznymi uproszczeniami, wielce przy tym anachronicznymi. Polska „państwo zbyt wielkie na region, ale zbyt małe na Europę” nie może sobie pozwolić ani na komfort banalizującego paneuropeizmu, ani na prostotę odkurzania kalek historycznych. Aby przetrwać w satysfakcjonującej formie międzynarodowej musimy grać. Aby grać musimy przede wszystkim oszacować zasoby intelektualne, organizacyjne i instytucjonalne (jest to na ogół pomijane, ale państwo jest silne trwałością i zdolnością adaptacyjną swych instytucji), zasoby materialne, zasób demograficzny i inne elementy składające się na potęgę i sprawczość. Temu właśnie celowi służy niniejszy tom. Wydarzenia w Ukrainie jedynie taką potrzebę wzmagają.

Po raz kolejny udało się nam zgromadzić wielu autorów, często bardzo odległych od siebie w wielu różnych kontekstach, od wieku zaczynając na specjalizacjach i zainteresowaniach naukowych kończąc. Co ciekawe, wszyscy uczestniczący w tym projekcie odnieśli się do niego od razu pozytywnie, rozumiejąc potrzebę dyskusji publicznej na temat tego, jak strategia państwa polskiego ma być kształtowana i co ją determinuje. Współpraca, jak się to już wielokrotnie okazywało, ma głęboki sens, a teksty zawarte w niniejszej książce wzajemnie się uzupełniają. Ze względu na to, że historia przyspieszyła, nie wątpimy, że konieczne są kolejne opracowania dotyczące Polski jako państwa średniego. Dlatego planujemy kolejne tomy tego wydawnictwa, a potencjalnych autorów zapraszamy do współpracy.

Książka ta ma charakter naukowo-popularnych esejów. Zachowując aparat naukowy (przypisy, bibliografia), autorzy pozwolili sobie na nieco swobodniejszy styl wypowiedzi. Powód jest oczywisty, chcemy, żeby nasze przemyślenia trafiły do szerokiej grupy ludzi zainteresowanych problematyką budowania bezpieczeństwa i wsparcia rozwoju Polski na różnych płaszczyznach.

Krzysztof Kubiak

Łukasz Przybyło

Przedmowa

BOLESŁAW BALCEROWICZ

W numerze 02/2021 miesięcznika „Raport Wojsko Technika Obronność” znalazł się artykuł pod znamionym tytułem *Polska jako państwo średnie wobec wyzwań współczesności* autorstwa znanego mi z Jego licznych publikacji profesora Krzysztofa Kubiaka. Lekturę tego artykułu polecił mi doktor Łukasz Przybyło. Autor, dostrzegający słabości identyfikacji i analiz wyzwań współczesności, ich opisu oraz prognoz, zaproponował, by za jedną z podstaw badań, szczególnie dotyczących prognoz, przyjąć kategorię „państwo średnie”. Już wtedy uświadomiłem sobie, że Profesor tym artykułem sygnalizuje potrzebę wypełnienia pewnej (oczywistej) luki w teorii, której wypełnienie mogłoby służyć praktyce, ośrodkom analitycznym, polityce w zakresie stosunków międzynarodowych. Stawiając w istocie (bez jego zwerbalizowania) problem – pytanie o miejsce i rolę państwa średniego, takiego jak Polska, w środowisku regionalnym i otoczeniu międzynarodowym, wykonał pierwszy, zasadniczy krok ku podjęciu badań. W gronie ludzi nauki nie trzeba przypominać znaczenia należycie postawionego głównego problemu badawczego – pytania, pytań, które ukierunkowują badania.

Podobne pytania, lecz dotyczące jedynie kwestii obronności, zadawaliśmy sobie w latach 90. ubiegłego wieku, kiedy Polska znalazła się w swoistej szarej strefie: już poza Układem Warszawskim, a jeszcze nie w Sojuszu Północnoatlantyckim; w niebezpiecznym położeniu, w sytuacji wymuszonej wystarczalności obronnej.

Pozostając pod wrażeniem artykułu, żywiłem nadzieję, że mam do czynienia ze zwiastunem, ważnym krokiem ku wypracowaniu dobrej teorii państwa średniego – ku stworzeniu dobrej, opartej na rzetelnych analizach, platformy dla poczynań praktycznych. Jak się niebawem okazało, prace nad problematyką państwa średniego podjął dobrze dobrane dziewięcioosobowy zespół z panem prof. Kubiakiem na czele. Zespół podjął się przedsięwzięcia ambitnego. Intencje, cel wysiłków badawczych zawiera już tytuł dzieła – zrozumienie czym jest państwo średnie – Polska. Jego skład zapewnić miał, i zapewnił, należyte, holistyczne (interdyscyplinarne) podejście do analiz, badań i dociekań. O godnych szacunku efektach prac zespołu przekonują treści zawarte w opracowaniu pt. *Państwo średnie – Polska. Studia i szkice*, tom 1.

Celem finalnym prac, co zostało zapisane we wstępie, jest próba wygenerowania swojej wiązki scenariuszy. Cele szczegółowe tego etapu badań sformułował prof. Kubiak w rozdziale zatytułowanym *Polska – dylematy państwa średniego*. Ten kluczowy fragment dzieła rozpoczyna identyfikacja sytuacji problemowej, czyli – jak pisze Autor – *stanu badań albo powodów rejterady*. Należy zauważyć, że wprowadzenie do tego rozdziału w stylu i treści dalekie jest od rytualnej, scholarskiej oceny literatury przedmiotu, od sztamowej

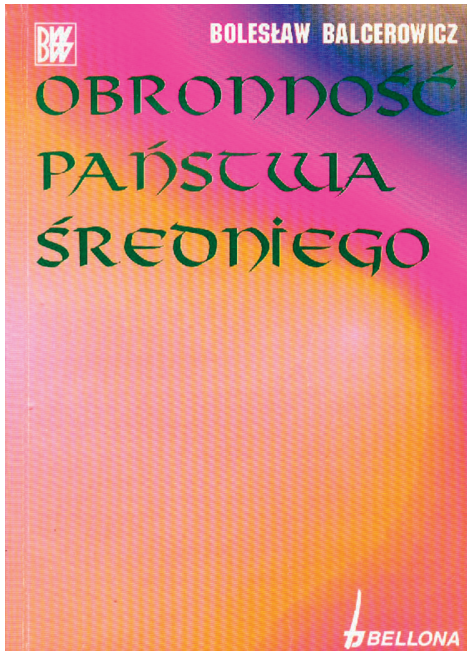

Gen. dyw. prof. dr hab. Bolesław Balcerowicz – (ur. 1943 r.), służbę wojskową rozpoczął w 1965 r. i pełnił ją na wielu stanowiskach liniowych i sztabowych, był m.in. dowódcą dywizji, w latach 2000–2003 rektorem-komendantem AON. Od przejścia w stan spoczynku w 2003 r. związał się z Uniwersytetem Warszawskim, jest autorem wielu artykułów naukowych i książek, m.in. *Obronność państwa średniego*, *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych* czy *Sojusz a obrona narodowa*.

w opracowaniach naukowych identyfikacji stanu badań. Autor z pasją, nie stroniąc od pewnej dawki emocji (dobrych emocji), obnaża słabości naszej lokalnej myśli. W istocie wskazuje na konieczność poważnego, naukowego zajęcia się teorią państwa średniego. Z oceny stanu badań wyprowadza dalekosiężny cel, który stoi przed nauką, a jest nim: *wyrwanie z kontrskutecznych ram myślenia trybalnego (...) z gigantycznych anachronicznych uproszczeń*. A pierwszym celem stawianym przed zespołem badawczym jest: *oszacowanie zasobów intelektualnych, organizacyjnych, instytucjonalnych, zasobów materialnych, demograficznych i innych elementów składających się na potęgę i sprawczość państwa*.

Pojęcie „państwo średnie”, dowodzi Autor, używane na ogół intuicyjnie, nie zostało jak dotąd w literaturze polskiej zdefiniowane. Przyznając mu rację, rzekłbym, że to pojęcie nie zostało zdefiniowane należycie. Zaproponowana przez prof. Kubiaka definicja spełnia wymagane w nauce rygory, a przede wszystkim odpowiada na pytania: czym jest państwo średnie i jakie czynniki decydują o przynależności do tej kategorii. Osobiście uważam, że definicja autorstwa Profesora, jej rozwinięcie, w istocie opisuje koncepcję państwa średniego.

Najwięcej miejsca w rozdziale zostało poświęcone Polsce jako państwu średniemu. Podsumowując zawarte w nim analizy i oceny Autor stwierdza, że polskie aspiracje do odgrywania roli państwa średniego mają solidne fundamenty oraz że uzyskanie pozycji państwa średniego – zdolnego do wywierania wpływu na otoczenie międzynarodowe – znajduje się w zakresie jej możliwości. Z tej jednoznacznej konkluzji, z tego zdania, wynika jednocześnie oczywisty, lecz nieco niepokojący czytelnika wniosek, że Polska nie jest (jeszcze) państwem średnim. Jaki więc posiada status? Rozdział pierwszy autorstwa lidera zespołu, jego treść, doskonale spełnia swoją wiodącą rolę.

„Obronność państwa średniego” autorstwa generała profesora Bolesława Balcerowicza była swoistym punktem wyjścia dla studiów i szkiców zawartych w tym tomie. Pamiętam, jak prof. Krzysztof Kubiak zadzwonił do mnie i zaczęliśmy rozmawiać o tej książce – wnioski były nieciekawe. Pierwotny pomysł stymulujący do rozważań o państwie średnim mieliśmy już w 1997 r., a jednak dopiero teraz staramy się rozwijać tę myśl. Wiele to mówi o polskiej nauce. Mamy nadzieję, że niniejszy tom przyczyni się do rozwoju własnej (polskiej) szkoły myślenia o naszej ojczyźnie i miejscu, jakie zajmuje ona we współczesnej Europie i świecie.

Łukasz Przybyło

Choć skądinąd znam książkę „Obronność państwa średniego”, to rozdział doktora Łukasza Przybyło, identycznie zatytułowany, zawiera zgoła nowe, bardzo wartościowe treści. Autor wzbogaca w nim nie tylko teoretyczne kwestie obronności państwa średniego. Daje rzetelną identyfikację stanu obronności Polski – stanu sił zbrojnych, polityki obronnej, zasobów (rezerw osobowych). Łukasz Przybyło z dużym wyczuciem sytuuje kwestie obronności państwa średniego na tle historycznym, głównie historii najnowszej, by nie powiedzieć, dzisiejszej.

Na szacunek, na wysokie oceny, zasługuje siedem kolejnych rozdziałów dzieła. Ich treści pozostają w należyтым związku z celami zespołu badawczego, przede wszystkim z potrzebami oszacowania zasobów, elementów składających się na potęgę państwa. Dyscyplina autorów zorientowanych na jego cele, współpraca zespołu sprawia, że dzieło pisane przez dziewięć osób, specjalistów z różnych dziedzin, nie ma w sobie nic z często (zbyt często) pojawiających się na wydawniczym rynku „składanek”. Szczególną zaletą tego opracowania jest język używany w każdym z rozdziałów, język komunikatywny, sytuujący się między esejem a naukowym traktatem.

Inicjatorom, autorom, zespołowi badawczemu należą się słowa uznania za rezultaty pierwszego etapu ich pracy. Podjęli się, z dobrym skutkiem, wyjaśniania i rozwiązania problemów ważnych dla nauki oraz – tym bardziej – dla praktyki. Stworzyli dzieło wartościowe, oryginalne, choć jeszcze nie zakończone. Ciąg dalszy jednak nastąpi. Zespół zapowiada tom II. Ufam, że w nim obok diagnoz swoje miejsca znajdą prognozy i rekomendacje.

Trójmorze (TZ)